

- конф. „Проблемы политической истории Крыма: итоги и перспективы” 24-25 мая 1996 г. – С. 37-40.
6. Шендрікова С. Кримські татари у ліберальному русі мусульманських народів Російської імперії на початку ХХ ст.: дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. – Сімф., 2002. – 230 арк. – Бібліогр.: арк. 217-230.
7. Гафаров Е. Концепція Кримської державності в політико-правових поглядах Ч. Челебієва / Е. Гафаров // Міграційні процеси в Україні і світі: історико-юридичні аспекти. – Сімферополь, 2006. – С. 206-212.
8. Габриелян О. Крымские репатрианты: депортация, возвращение и обустройство / О.А. Габриелян., С.А. Ефимов, В.Г. Зарубин и др. – Симферополь: издат. дом „Аменна”, 1998. – 340 с.
9. Хуршутов А. Как это было. Из истории национального движения крымских татар / А. Хуршутов, А. Ячич. – Симферополь: Доля, 2007. – 144с.
10. Чубаров Р. Інтеграція кримськотатарського народу в українське суспільство: політико-правові аспекти / Р. Чубаров // Національна безпека і оборона. – № 4. – 2001. – С. 54-57.
11. Абдураимов В. Некоторые особенности этнических процессов в современном Крыму / В. Абдураимов // Этнография Крыма XIX-XX вв. и современные этнокультурные процессы. Материалы и исследования. изд-е второе / отв. ред. М. Араджиони, Ю. Лаптева. – Симферополь, 2007. – С. 4-9.
12. Григорьянц В. Распространение нетрадиционных исламских течений в Автономной республике Крым [Электронный ресурс] / В. Григорьянц // Крымское эхо. – 2011. – 28 апр. – Режим доступа: <http://flot2017.com/item/crimea2018/38027>
13. Бекиров Н. Крымским татарам остается надеяться только на себя [Электронный ресурс] / Н. Бекиров. – Режим доступа: <http://poluoostrov.com.ua/daidzhest/1378.html>
14. Григорян Э. Раскол в крымскотатарском движении [Электронный ресурс] / Э. Григорян // Одновременно. – 2010. – 6 фев. – Режим доступа: <http://odnovremenno.org.ua/148>

УДК 94(477) «19»

Куць О. М., Головачева К. Р.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ ЯК НАСЛІДОК ЗЛОЧИНУ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ (ДО 80-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ)

Йдеться про трагічну сторінку в історії українського народу – штучний Голодомор, спрямований тоталітарним сталінським режимом на приборкання найбільш потужної нації серед неросійських народів СРСР – української, викорінення з її самосвідомості будь-яких настроїв чи кроків щодо незалежності й самостійного розвитку.

Ключові слова: Голодомор, свобода, селяни, колективізація, деукраїнізація.

Куць О. М., Головачева К. Р.

ГОЛОДОМОР 1932-1933 ГОДОВ КАК СЛЕДСТВИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ СТАЛИНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМА (К 80-ЛЕТІЮ ТРАГЕДІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДА)

Речь идет о трагической истории украинского народа – искусственном Голодоморе, организованном сталинским тоталитарным режимом с целью усмирения самой мощной нации среди народов СССР – украинской, искоренения из ее сознания сепаратистских настроений и стремления к самостоятельному развитию.

Ключевые слова: Голодомор, свобода, крестьянство, коллективизация, деукраинизация.

© Куць О. М., Головачева К. Р., 2013.

Kuts O. , Golovacheva K.

FAMINE OF 1932-1933 AS A RESULT OF THE CRIME OF STALIN'S
TOTALITARIANISM (THE 80TH ANNIVERSARY OF THE TRAGEDY OF THE
UKRAINIAN PEOPLE)

The article is about a tragic chapter in the history of the Ukrainian people - an artificial famine, aimed by totalitarian Stalinist regime at curbing of the most powerful nation among not Russian nations of USSR - Ukrainian, eradication from its self-consciousness any sentiments or steps towards independence and self-development.

Key words: *famine, freedom, farmers, collectivization, denationalization*

Наслідки радянського тоталітаризму, Голодомору і сталінських репресій 30-х років минулого століття – це, за Джеймсом Мейсом, постгеноцидне суспільство, яке потребує вивчення нашої трагічної історії, глибинних духовних традицій, завдяки чому має відродитися й утвердитися українська ідентичність, людська й національна гідність та визнання. Глибина і масштаби штучно створеної тоталітарним режимом гуманітарної катастрофи виявилися настільки великими, що їх політико-психологічне „відлуння” відчутне і в наші дні.

Світова історія ХХ ст. знає три жахливі геноциди: вірменський, український та єврейський. Але якщо перші два добре задокументовані й відомі в світі, то з українським ситуація абсолютно протилежна. А. Безансон (Франція) стверджує: „Комунисти старанніше, ніж нацисти, знищили докази своїх злочинів. Та і часу у них було більше. Потрібно послідовно й наполегливо інформувати про український геноцид, як це вже зробили євреї та вірмени. Для них спогади про геноцид та страшні страждання стали стержнем їхньої національної самосвідомості, духовної єдності. Сподіваюсь, що пам'ять про Голодомор стане чимось аналогічним і для українців” [1]. На його думку, світова громадськість мало знає про український Голодомор тому, що в інформаційному полі Франції „росіяни мають надто сильні позиції” і роблять все можливе, щоб не допустити прориву інформаційної блокади щодо питання українського Голодомору.

Світова громадськість вже давно не має сумнівів, що сталінський режим в СРСР вчинив злочини, аналогічні злочинам гітлерівського режиму в Німеччині, про що свідчить резолюція ПАРЄ № 1481 (2006) „Про злочини тоталітарних режимів та необхідність їхнього засудження”. Актом геноциду Голодомор визнано Законом України та низкою країн світу.

Проблема Голодомору 1932–1933 років і подальших репресій використовується у політичних технологіях як інструмент досягнення поставлених цілей у декількох напрямках: розв'язання суто ідентифікаційного політичного завдання – утвердження незалежності України; приховування злочинів тоталітарного режиму; утримування українців у васальній залежності від Росії, яка продукує власне бачення цієї трагедії.

Мета пропонованої статті – *довести*, що стратегічна лінія комуністів щодо України полягала у віднесенні національного питання в республіці до селянського, вирішення якого, як вважав Й. Сталін, мало забезпечити перемогу соціалізму в СРСР [2, с. 309]. Утім, несподіване виникнення нової української ідентичності внаслідок національного відродження та українізація двадцятих років минулого століття, самостійницькі настрої в Україні та на Кубані викликали стурбованість керівництва ЦК ВКП(б). Тому й був спричинений терор, спрямований проти всіх верств українського населення, – винищення людей, причетних до утворення й діяльності УНР, національно-визвольних рухів і спротиву комуністичним експериментам 1917-1933 рр. Злочин організовано і вчинено з метою придушити український національно-визвольний рух, який не припинявся і після повалення УНР, особливо проти примусової колективізації.

Ліквідований селянський приватновласницький клас – це фундамент українства з незалежницькими настроями, оскільки місто в Україні історично формувалося (за етнічним складом) переважно не з українців. Утім, організованого й збройного масового спротиву цій антилюдській акції з боку селян майже не було (дослідники називають цифру близько чотирьох тисяч селянських виступів і заворушень), оскільки основна верства еліти і пасіонаріїв була ліквідована або морально подавлена; очолити селянство, попередньо деморалізоване хлібозаготів-

лями, колективізацією та репресіями, яке б стало на захист своїх прав, не було кому.

Можна виділити п'ять напрямків геноцидної практики щодо селян. Перша: тривала пропагандистська кампанія проти групи, яка „заважала” політиці влади (куркулі, одноосібники). Друга: уряд готує виконавців, щоб майбутні жертви не могли викликати співчуття (буксирники, переважно з люмпенів, на чолі з чекістами або комуністами). Третя: пропаганда спрямована на певну групу, що називалась небезпечними злочинцями, які не заслуговують „пощади” (саботаж на селі ніби організують петлюрівці, вояки і прихильники УНР). Четверта: приречених перестають вважати рівними собі (хороші – колгоспники, погані – куркулі та несвідомі середняки, останніх слід залучити до колгоспу). П'ята: пасіонарна верства народу, яка могла очолити потенційний спротив, підлягала винищенню (інтелігенція, служителі церкви, куркулі та свідомі українці).

Унаслідок реалізації цього експерименту, селянин втратив можливість *реалізувати свої природні права свободи: право на життя й безпеку, на володіння й розпорядження власністю, право вибору, право на визнання та гідність*. Саме злочинні дії тоталітарного сталінського режиму призвели до важких морально-психологічних наслідків людей тієї епохи та їх нащадків.

Перш за все, Голодомором і репресіями було зведено до нуля природне право людини на *гідне життя*. Конвенція ООН від 9 грудня 1948 року „Про попередження злочинів геноциду і покарання за нього” наголошує, що однією з ознак геноциду є „зумисне створення для членів групи умов життя, розрахованих на фізичне її знищення”. Ретельно спланований економічний механізм був спрямований на зниження рівня життя українського населення, зменшення політичної активності та вироблення покірності владі. Внаслідок геноцидної політики винищено фізично від 6 до 10 млн. українців, а тих, хто вижив, позбавлено елементарних прав і свобод. Від штучно організованого голоду в Україні у пік цієї трагедії помирало 17 людей щохвилини, тисячу – щогодини, 25 тисяч – щодоби. Таку жахливу ціну заплатив український народ за право жити (*Л. Кучма*). Фізично знищено найактивнішу і національно свідому частину українців. Це зумовило обезлюднення й запустіння населених пунктів.

Серед визначальних природних прав людини Гегель виділяв право на *власність*

як „перший вид свободи” [3, с.94]. Слушною є також думка Лорда Актона: „Народ, який відчуває відразу до інституту приватної власності, позбавлений первісного елементу свободи” [4, с.49]. Утім радянська система діяла в протиприродному напрямку: „Теорія комуністів може бути виражена однією пропозицією: знищення приватної власності” [5, с.438]. Внаслідок соціалістичного експерименту (націоналізація, колективізація) у пересічного громадянина виробилася відразу до приватної власності. З проведенням колективізації у колгоспах були усуспільнені земля, сільськогосподарський інвентар, робоча худоба. Не тільки окремих селянин, а й колгосп не міг розпоряджатися ні землею, ні неподільними фондами, ні результатами господарювання. На відміну від приватновласницьких відносин успішних країн, у яких природне відчуття економічної свободи спонукає людину до примноження статків, сучасне українське роздержавлення власності внаслідок ваучеризації і зосередження її в руках олігархічно-компраторського капіталу, надання паїв на землю працівникам сільського господарства без права розпоряджатися нею не спонукає громадянина до успіхів у виробництві, формує у нього байдуже ставлення до загальноукраїнських патріотичних справ, спрямованих на захист національного багатства, територіальної цілісності держави.

Безпека як засіб реалізації свободи, стан захищеності життєво важливих інтересів особи та суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз людям не була забезпечена. Х. Аренд у своїй праці „Між минулим і майбутнім” вважає найвищою метою політики, „завданням уряду” гарантувати людям безпеку, а безпека, в свою чергу, робить свободу можливою”, щоб здійснювати безперешкодний розвиток процесу життя [6, с.158]. Жертви Голодомору, депортації українців у північно-східні регіони Росії, переповнені в'язниці „шкідниками” й „ворогами”, втеча в безпечні регіони СРСР, де їх не переслідували, призвели до скорочення населення України на 16%.

Усвідомлення природних прав спонукає людину на боротьбу за їх реалізацію. Гегель доводить, що перші натяки на свободу людина вбачала у визнанні своєї *гідності* (самодостатності), задля збереження якої вона навіть ризикує своїм життям [3, с. 114]. Голодомор і репресії, навпаки, актуалізували у селян такі меншовартісні ознаки, як покірність, слухняність, боязнь перед владою, що передається від покоління до покоління

через поведінкові і ментальні стереотипи. Йдеться про цілеспрямоване перетворення українського народу на соціобіомасу, так званих ідеальних виконавців будь-яких наказів.

Завдяки реалізації права *свободи вибору* людина стає активним суб'єктом суспільного розвитку, а не пасивним об'єктом еволюції. Свобода, зазначає Гарі Вільз, – це спонукання самозадоволення через здійснення вибору, але за відсутності альтернативи жодне продовження не буде можливим [7, с. 713]. Закріпачені колгоспом селяни були позбавлені і цього права. До колективізації селянин повноправно володів землею, мав знаряддя праці для її обробітку, на свій розсуд вів господарство, сам розпоряджався результатами своєї праці. Відокремлений від землі, засобів виробництва й розподілу виробленого продукту, колгоспник ставав не господарем, а безправним виконавцем розпоряджень і команд зверху, звичайним наймитом, який дедалі менше був зацікавлений у результатах своєї праці. Приречені на примусову колективну низьку або зовсім не оплачувану працю (виживали за рахунок присадибної ділянки, з якої теж сплачували непосильні податки), юридично безправні (заборона паспортизації на відміну від міського населення і держслужбовців) люди не бачили перспективи селянського життя. Втрачаючи інтерес до нічиєї землі як основи їхньої життєдіяльності, вони всілякими способами намагалися втекти з колгоспу і залишити село.

Визнання – гідна оцінка особи, позитивне й рівноправне ставлення з боку вільних людей, серед яких вона самореалізується. У процесі колективізації і „розкуркулювання” село втратило найбільш старанних і сумлінних господарів, відданих землі хліборобів. Були підірвані основи селянства як окремого класу, що мав особливе місце в системі виробництва, зі своїми специфічними формами організації праці, укладом життя, побутом, менталітетом, соціальною психологією та мораллю. Перетворившись внаслідок етноциду з вільних господарів на колгоспних кріпаків, українці набули огидних ментальних рис, які наближають людину до слуги пана, здатну виконувати лише його волю. Змінився уклад життя: характерними рисами стали незацікавленість у сумлінній високопродуктивній праці, пасивність у суспільному житті, намагання дати внесок у колгосп менше, а взяти від нього якомога більше, а то й красти .

Зміцнюючи свою тоталітарну владу, комуністи послідовно й цілеспрямовано не лише фізично, а й духовно нищили українську націю, примушували її до капітуляції, щоб зробити з неї покірне знаряддя в руках кремлівських можновладців. Дослідники також фіксують низький рівень *суб'єктивності* українців. Винищені кращі представники нації, у решти надовго зникло бажання бути патріотом чи прагнення повернутись на ті кола національного розвитку, які успішні нації уже пройшли століття тому.

Геноцидна практика більшовиків полягала в тому, що необов'язково знищити соціальну чи національну групу, а важливо „ліквідувати” провідників і продуцентів національної свідомості. Тоді нація перетворюється на масу. Ось чому ми не маємо до цього часу харизматичних національних лідерів, які є, висловлюючись категоріями М. Вебера, у першу чергу, людьми з високою, значно більшою, ніж у пересічній людини, енергетикою у поєднанні з органічним відчуттям глибинних прагнень очолюваних ними людей і належними організаційними здібностями та здатністю згуртувати і повести за собою народні маси. Деукраїнізована політична еліта і компартноменклатура, за словами Л. Кравчука, стали керуватися угодовським принципом: „Якщо в Москві стрижуть нігті, то в Києві відрубують пальці”. Нинішня владна еліта України та її лідери внаслідок перерваного зв'язку поколінь здебільшого контрпродуктивні, не мають віри у своє історичне покликання, відповідальності перед викликом історії.

Перетворивши українців на політично знешкоджений і безправний етнос, Й. Сталін потурбувався надати їм вигляд квітучої нації під девізом: „Україна в братській сім'ї народів СРСР”. Пафосна радянська знайшла своє відображення в Гімні УРСР: „Живи, Україно, прекрасна і сильна // В Радянським Союзі ти щастя знайшла”. Ця докорінна зміна етнонаціональної ідеології стала і надалі знаряддям приборкування найбільш потужної нації серед неросійських народів СРСР – української, вивітрена з її самосвідомості будь-яких настроїв чи кроків щодо незалежності й самостійного розвитку. Каткування голодом заклало у підсвідомість мільйонів людей ідею про виживання за будь-яку ціну. Про національну самосвідомість, любов до свого клаптика землі, яка втратила для селян цінність, вже не йдеться, бо вони зникають в абсолютно голодній людини. Тому більшовики не ставили перед собою завдання знищити селян як клас, а

лише прагнули досягти масового переходу населення до виживання, замість повноцінного життя. Останнє пропонувалося не просто в обмін на лояльність, а й вимагало схвалення політики партії (тобто того ж таки Голодомору) та участі в боротьбі з „прихованими ворогами народу” і, звичайно, „націоналістами” [8]. Більшовицький геноцид українців був до того ж ще й етноцидом, спрямованим на руйнацію системних зв'язків усередині етносу. У сучасній державі Україна, яку навіть важко назвати українською, бо у більшій частині титульної нації зруйнована етнічна самоідентифікація, винищена соціальна й пасіонарна база українства, відсутня історична пам'ять та навіть потреба спілкування рідною мовою.

На сьогодні країна має складні проблеми з *європейською* ментальністю і тотожністю. А до Голодомору українські землероби за своїм світоглядом практично не відрізнялися від польських селян чи французьких фермерів. Свідомо спрямовані і бездоганно виконані більшовиками голодомори і репресії призвели до зміни в українців *європейської* ментальності на *євразійсько-радянську*, унеможливили утвердитися Україні потужною державою на *європейському* континенті.

Голод і репресії також розглядалися більшовиками як вирішальна фаза ліквідації того *україноцентричного* потенціалу, який ніколи вже не повинен відродитися. Люди водночас піддавалися прискореним паралельним процесам лінгвоциду, етноциду й асиміляції. Саме тому *україномовний* простір спілкування населення південно-східної України, де Голодомор був особливо жорстоким, став російськомовним (вимираючі села заселяли переважно вихідцями з Росії). Лише за станом на 28 грудня 1933 року в Україну було направлено 329 ешелонів переселенців з РФ. А це 21 856 господарств зі статками. План перевезення переселенців здійснено вчасно й перевиконано на 104,7 % [8, с.65]. Їх розселено в Донецькій, Дніпропетровській, Одеській і Харківській областях, у яких найбільше штучно виморено голодом людей, де колись тут гуляла козацька слава і воля (Т. Шевченко).

Утім, невизнання правди про Голодомор, на жаль, продовжується. Україна, позбавлена в минулому владних структур самозахисту, і сьогодні стає жертвою принизливих політичних маніпуляцій і оцінок. Нині певні політичні сили домагаються змінити чинний закон про Голодомор, вилучивши з нього зловісне визначення „геноцид”, що кидася тінью на *радянську* Москву. Тому в країні немає гідного пам'ятника жертвам Голодомору, художнього кінофільму чи музею. Ця

політика, спрямована на те, щоб українці залишалися без національної пам'яті. Пункт положення про Національну премію України імені Тараса Шевченка, згідно з яким „премія встановлюється для нагородження громадян за найвидатніші твори, у тому числі твори, які висвітлюють тему Голодомору 1932-1933 років в Україні” викреслено. Високопосадовці, які мали б стояти на сторожі дотримання законодавства, публічно заперечують геноцид, по суті виправдовуючи цей злочин, визнаний низкою держав світу. У квітні 2013 р. Верховна Рада України відхилила проект постанови про відзначення 80-х роковин Голодомору та пам'яті його жертв. Комуністи, які, власне, й відповідальні за смерть мільйонів українців, навіть відмовилися встати і вшанувати жертви геноциду хвилиною мовчання

Проголосивши незалежність на підвалині УРСР та її державних інституцій, без чіткого ідеологічного розриву з тоталітарним і колоніальним минулим, наша країна і далі рухається за інерцією, провівши тільки косметичні зміни формально церемоніальних репрезентацій державності. Український істеблішмент і частина суспільства досі живуть у старій системі координат – *дріму-чому* совку, на який накладаються сучасні теми. Поки український народ не почне сприймати Голодомор не як історію, а як проєкцію на всю його долю, необхідних змін у свідомості нації не відбудеться (В. Ющенко). У сучасній політичній ситуації, за висловом чеського політолога Я. Пешека, актуальним є гасло західноєвропейських екологічних активістів: „Будь активним, інакше будеш радіоактивним!”. Український відповідник можна сформулювати так: „Пасивність веде до пекла!”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безансон А. Росія, точніше – радянська держава відповідальна за Голодомор // Дзеркало тижня. – 2008. – 5.07. – № 25.
2. Сталін Й. Про роботу на селі / Й. В. Сталін // Твори. – Т.13.- М. : Госполитиздат, 1951. – С. 216-233.
3. Гегель Г. Філософія права / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
4. Актон Л. Принцип національного самоопределення / Л. Актон // Нации и национализм / Б. Андерсон и др. – М. : „Праксис”, 2002. – 418 с.
5. Маркс К. Сочинения // К. Маркс, Ф. Энгельс // Т. 20. – 2-е изд. – М. : Госполитиздат, 1961. – 827 с.
6. Арендт Х. Між минулим і майбутнім / Х. Арендт. – К. : Дух і літера, 2002. – 321 с.
7. Вільз Г. Зручна держава / Г. Вільз // Консерватизм: Антологія. Вид. 2-е. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД „Простір”, „Смолооскип”, 2008. – 788 с.
8. Куць О. Етнополітичний аспект Голодомору в Україні (1932-1933 рр) / О. М. Куць. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 120 с.